

Tendenser til heroisering av universitetskamp

113391

stor kunnskap, ikke bare om denne komplekse, etnografiske regionen, men også om den bredere intellektuelle kontekst som India-forskerne opererer i. Det viktigste er imidlertid at Tambs-Lyche har en glimrende evne til å syntetisere sin store kunnskapsmengde i en sprudlende framstilling som stimulerer til videre studier om denne regionen.

Fjern og nær viser noe av bredten og tyngden i norsk antropologi i dag. Forfatterne skal berømmes for at deres framstillinger ikke skjemmes av unødvendig bruk av uklare fagsjargong, bortsett fra termeparet «emisk» og «etisk», som dessverre oftest blir gitt et intetsigende innhold av antropologer.

Gunnar Håland er professor i sosialantropologi ved Universitetet i Bergen. Han har særlig arbeidet i Afrika og Sør-sia.

*Per G. Norseng (red.):
Universitetet stengt
Universitetsforlaget, 1994*

Av Frank Meyer

Den ytre anledningen til denne publikasjonen er 50-årsminnet for den tyske aksjonen mot Universitetet i Oslo, 30. november 1943. Denne dagen arresterte okkupasjonsmakten et stort antall studenter, og universitetet (den gangen Norges eneste) ble stengt for undervisning for resten av krigen. Etter de tyske nederlagene i Stalingrad og El Alamein ville rikskommissar Terboven statuere et eksempel og én gang for alle få ro ved universitetet. Jo nærmere man kom vinteren, desto vanskeligere ville situasjonen bli, og man visste ikke hvordan det skulle utvikle seg i de kommende månedene. De aller fleste kvinnelige studentene fikk beskjed om å reise til sine hjemsteder, men rundt 700 mannlige studenter ble sendt til fangenskap eller såkalt politisk omskoleing i Tyskland. Omkring 50 studenter havnet dessuten på Grini.

Boka rommer en serie foredrag fra minne-arrangementet i 1993. Nærmere bestemt dreier det seg om to av aktørene som her beretter om hendelsene (Helge Seip og Anders Bratholm), to historikere som vurderer den tyske aksjonen (Ole Kristian Grimnes og Berit Nøkleby) og tre bidrag som beskjeftiger seg med universitetets idé og universitetet i dag (Lucy Smith, Knut Erik Tranøy og Inge

Lønning). Dessuten er boka illustrert med fotografier fra utstillingen «Kampen om Universitetet» som ble vist under selve arrangementet høsten 1993.

Artikkelsamlinger kan være vanskelig å anmelde, fordi det i enkelte tilfeller ikke er mer enn bokbinderens håndverk som knytter de enkelte bidragene sammen. Det å finne gjennomgående tråder viser seg å være vanskelig også i dette tilfellet.

Seip og Bratholm gir et levende inntrykk av stemningen fra 1943. Førstnevnte skildrer hvordan Studentersamfundet umiddelbart etter 9. april 1940 la seg på en ulydighets- og motstandslinje. Både i organisasjonsform og i handling ble det en pionerinstitution i norsk motstand. Dermed ble Samfundet «spyspiss for en utvikling av dyptgående nasjonal og demokratisk betydning» også i denne skjebnesvangre perioden av norgeshistorien. Her kunne det imidlertid vært spennende å få vite mer om hvorfor nasjonalisme sto så sterkt nettopp i universitetsmiljøene. På denne måten kunne en oppnå en differensierende analyse istedenfor å ta nasjonale holdninger for gitt.

Gjenoppfriskning av krigsminnene og deres videreformidling til kommende generasjoner er legitimt og ønskelig. Ikke desto mindre synes det vanskelig for mange som er født lenge etter krigen, å bli begeistret av heroiserende framstillinger. Det melder seg spørsmål som må besvares på kritisk av-

stand. For eksempel rimer heroiseringen av universitetskampen dårlig med vår kunnskap om den motstanden som fantes blant medisinstudenter og leger på 30-tallet mot at jødiske leger, som måtte flykte fra nazistenes Tyskland, skulle få oppholds- og arbeidstillatelse i Norge.

Artiklene til faghistorikerne Nøkleby og Grimnes viser større avstand til begivenhetene. Særlig Nøkleby prøver i sin artikkel om hvordan tyskerne så på situasjonen ved universitetet, å sette hendelsene inn i et internasjonalt perspektiv ved å sammenlikne med aksjonene til den tyske motstandsgruppen *Den hvite rose* ved Universitetet i München. Likevel kan det stilles spørsmål om denne sammenlikningen er helt vellykket. *Den hvite rose* var bare en liten og temmelig isolert gruppe og på ingen måte representativ for de tyske universitetene. Selv på et så seint tidspunkt som etter det tapte slaget ved Stalingrad i begynnelsen av 1943, var de tyske universitetene høyborger for nasjonal-sosialismen.

Til tross for de norske ofrene burde en ha i minne hvor forsiktig den tyske okkupasjonsmakten handlet i Norge. Nøkleby presiserer at langt fra alle som ble arrestert under aksjonen, ble satt i fangenskap. «Alle syke, alle positivt og lojalt innstilte, alle hvis sak ennå var under behandling, alle gifte studenter og alle over 30 år, samt nesten ferdige medisinerere, skulle ikke sendes. Passende Tysk-

lands-kandidater skulle se kraftige og motstandsdyktige ut.»

Moteksemplene til denne relativt skånsomme behandlingen fantes i Øst- og Sørøst-Europa. I Polen ble fra første stund intelligentsiaen mistenkt for å være potensielt farlig, og okkupasjonsmakten ga den ikke engang tid til å organisere seg i motstandsgrupper. Konsentrasjonsleiren i Stutthof ble allerede opprettet før det tyske overfallet 1. september 1939, for nettopp å ta imot de polske intellektuelle fra Danzig. Og høydepunktet i kampen mot det såkalte polske herre- og ledelsessjiktet ble nådd så tidlig som i juli 1940, da 3500 menn og noen hundre kvinner fra de polske åndelige elitene, som var mistenkt for potensielt å kunne yte motstand, kollektivt ble dømt etter standrett og henrettet. Hitler anbefalte kynisk å gjenta slike aksjoner i regelmessige intervaller for systematisk å utrydde den polske eliten.

I et slikt perspektiv tar den norske motstanden seg mindre heroisk ut enn den fortøner seg i de fleste artiklene i denne samlingen. Motstanden kunne bli så sterk fordi tyskerne satte forholdsvis vide rammer for hva som ble tolerert. Meningen med kritikken er ikke å relativisere Hitler-ofrenes lidelser. De er absolutte størrelser. Meningen er å argumentere for at nasjonalstatens tvangstrøye tas fra okkupasjons- og motstandshistorien. Den er en vesentlig del av vår felleseuropeiske identitet i et postnasjonalt Europa.

Frank Meyer vikarierer som amanuensis ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo. Han har blant annet publisert artikler om det tyske eksil i Norge 1933–1940.